

Borbás Barna

A LÁZADÓK CSENDBEN ÉRKEZNEK

Békés Márton: *Az utolsó felkelés*. Századvég, Budapest, 2014, 280 oldal, 2500 forint

„Ne bánts a rókát, mert pórul jársz!”

Ismert radikális jelmondat parafrázisa, Zrínyi nyomán

A globalizációkritika unalmas. A helyes diagnózist hiteltelen véleményvezérek, mizantrop ideológusok, de már nagyvállalatok marketingesei is magukévá tették. A kritika része a mainstreamnek, mindennap szembejön, ismerjük.

A borítóján felborult, lezúzott, rozsdásodásnak indult bevásárlókocsit (a fogyasztói társadalom szimbólumát) ábrázoló *Az utolsó felkelés* telis-tele van erős mondatokkal: „Rontsuk el az iPhone-okat, és vakítsuk meg a térfelügyelő kamerákat!” (12); „A rendszerhiba a remény” (14); „Az ezzel [a biotechnológiával] szembeni ellenállás csak a legradikálisabb formában képzelhető el” (73); „A Facebook nem más, mint az ördög játszótere, ahol az egód a mászóka” (117). Néhol apokaliptiszien átesett szellemi világot vázol („Nem szükségesekek többé sem tettek, sem gondolatok. A kalandot megölte a középszerűség” [108]), néhol csendes háborúra buzdít („A nonkonformisták zendülésére, Kulturálisan Felszabadított Területekre, az olvasók összeesküvésére, és a gerillaolvasás harci utasítására van szükség!” [251]). Csábító értelmezés tehát, hogy itt a globkrit-könyvespolc újabb darabját láttassuk.

A könyvről született első, Tumblr-kompatibilis gyorsértelmezések rendszeresen félre is értik Békés Márton mondanivalóját, pedig *Az utolsó felkelés*be nem elborult technológiaellenes kirohanást, balos (vagy egyáltalán: bármilyen ideológiai) kicsapongással vegyes, megkésett lázadásdokumentumot kell látni. Ez az írásgyűjtemény egyszerűen kiállítás az emberi képzelet, a titokzatost, a megismerhetetlent kutató szellem és az álmok világa mellett.

A szerző minden más következtetése ebből vezethető le. A 21. századi városi ember ugyanis a pszeudokörnyezetek (kapszulásított irodák, mesterségesen lélegeztetett lakások, elviselhetetlenül zajos közterek) létrehozásával „sikeresen” irtja ki a hagyományos gondolkodás, sőt már a természetes kíváncsiság lehetőségét is. A villódzó reklámok által stimulált agy nem képes az elmélyülésre, a folyamatos pörgést diktáló üzenetek képtelenné tesznek az elcsendesedésre – túlterhelt érzékszerveknél elvész a gondolkodás szabadsága.

Békés szerint ez a jelenség nem független a természet és az ember kapcsolatának megbomlásától. Az ember ugyanis saját fejlettségétől megrészegülve szorította (és szorítja) ki a természetes élővilágot mindenhol, ahol csak terjeszkedett, fejlődött. Az erdők titokzatosságát, misztikumát felváltja a kiszámítható, óraműre működő beton- és géprengető (*Erdei séta [Waldgang-kommentár]*, 60). Az állatvilág viszont az egyensúlyt keresi, korrigál: „A természet partizánstratégiát folytat, ellenállása hódok, vaddisznók, préri-

farkasok beszívargásán alapul” (43); „Prérifarkasok szöknek be a burok alá, mosómedvék szaporodnak el a civilizáció buborékában, rókák rágcsálják a technoszféra »egészségügyi kordonját«” (45).

A szerző elképesztő mennyiségű állatos hírt olvasott össze. A könyv címét is adó fejezetben több tucatnyi példával illusztrálja a természet *utolsó felkelésének* előjeleit. (A kedvencem ez a mondat: „A fakitermelés hasznáért cserébe éjjelente barnamedvék kérik a részüket a városszéli szemeteskonténerekből” [44].)

Ez most komoly? Gaia anya szervezett állatbűnözéssel vág vissza az esőerdők kivágásáért? – fakadhat ki a bennünk lakó cinikus. Egyrészt véresen komoly (a rögzített, mosómedvék, rókák, farkasok stb. által „elkövetett” esetek megtörténtek), másrészt az ember végzetes hibái, bűnei miatt bekövetkező büntetés állatvilágra vetítése, megtestesítése is a gondolat szabadságáról szól. Békés azt írja, hogy az utolsó felkelés „dédelgetett sejtelem”, radikális érzések összessége. A technológia által egyszerre felemelt és megnyomort ember utolsó menedéke a „képzelet totális mozgósítása” (66).

A szerző által felhasznált szöveganyag hatalmas területet fed le. Ha tapasztalata, mondanivalója úgy kívánja, Békés Márton egymás után idéz Baudrillard-t, punkzenekarok szövegeit, Láncki András, a *Jurassic Park* című filmben elhangzott mondatokat, Molnár Tamást, a *Harcosok klubja* szereplőit. Adódik (adódhat) a kérdés: baj-e ez? Baj-e, hogy a korábban az amerikai neokonzervatívizmusról könyvet író szerző – mondanivalójának alátámasztására – teljes természetességgel, hivatkozik baloldalinak, anarchistának ismert teoretikusok, zenészek, filmesek gondolataira (is)?

A válaszhoz Békés Wendell Berry novellista, költő, aktivista egyik mondását idézi: „A liberális és konzervatív, másnéven baloldali és jobboldali megosztottság helyett új megosztottság jelentkezik: azok között, akik önmagukat gépeknek tartják, és azok között, akik önmagukra teremtményként tekintenek” (180). Vagyis az egyik állítás, hogy a szellemi szekértáborok eltűnnek, ha a 21. századi ember valódi problémáinak azonosításáról van szó.

A másik, fentiekkel kapcsolatos állítás pedig nagyon is kompatibilis mindazzal, amit a konzervatívizmus képvisel. A legtöbb probléma gyökereként azonosított képzelet-elapadás, matematikai világkép ugyanis az aufklerista gondolkodók munkálkodásával, Descartes-tal és az őket megelőző karteziánus víziókkal kezdődött. „Bacon filozófiai gonoszsága Descartes praxisában jutott igazán érvényre” – írja a szerző (68).

Az utolsó felkelés egyik tanulsága, hogy a nyugtalanság, amit a „természet titokzatoságának” eltűnése, az állatvilágot és az erdőket kizárólag nyersanyagként felfogó nézetek megjelenése és elterjedése okoz, valójában konzervatív érzés. Pontosabban: attól még a természetvédelem, a mélyökológia figyelmeztetései hatnia kell ránk, hogy azokat – zömében egyébként francia baloldali-anarchista suhancok miatt – sokszor veszélyes ideológiákkal társítják.

Ráadásul a mindenáron történő fejlődés, a „megtehetem, tehát meg is teszem” gondolkodás és a természet legyalulásának radikális elutasításával a szerző nem jut el az ön- és embergyűlöletig. Tehát az emberre minden köz- és önpusztító tevékenységével együtt sem lehet a Föld „fertőzéseként” tekinteni. (Ha már volt szó mozis, zenei és más pop-

kulturális utalásokról, ezen a ponton kicsit hiányoltam a *Mátrix* című film ügynökének idézését, aki szerint az emberiség az egyetlen együttélésre képtelen életforma, így végsősorosan vírusként azonosítható. Smith szavai megfeleltethetők mizantróp krédónak.)

Az *utolsó felkelés*ben vázolt ellenállás szimbólumai az erdő és a könyv. (Fontos: nem az e-book/kindle, hanem a *könyv*.) Az erdő a technoszférával szembeni kiállítás „magától értetődő helyszíne”, ahonnan az utolsó felkelés elindul (65). Mivel a növekvő ostobaság és a lassú kipusztulás kéz a kézben jár (221), a természet mellett a könyv a lázadás másik kulcsszereplője.

Ahogy az erdők, úgy a könyv és a könyvolvasás is veszélyben van. Bár napjainkban a könyvégetés a legfelsőbb bűn szinonimája, az olvasásról lebeszélő spektakulum-kultúra egyfelől, a túlkínálatot, a lényegét elfedő dömpinget okozó nagy könyvhálózatok másfelől végsősoron ugyanazt teszik: elzárnak az olvasás valódi élményétől.

Békés szerint ezért a lázadást jelképező gerillakertészet és a biopiacok mellett szükség van a gerillaolvasás elterjedésére is. Könyvet olvasni az utcán demonstráció; az ostobaság, szellemi feladás, az érdektelenség elutasításának demonstrálása. 2014 lázadói tehát csendben érkeznek: könyvet olvasnak a könyvolvasás-ellenes korban, pár órára vagy napra elvesznek a wifi nélküli erdőben.

Időszerű-e Békés Márton könyve? Azt hiszem, hogy a vészesen megváltozó időjárásunkon szinte minden nyári napon gondolkodó tömegek, az Angelina Jolie rák-megelőző mellműtétét, pontosabban a hibás emberi géneket felfedező (így közvetve: a jövőbe látó) orvosi eljárást a bulvárlapoktól az orvosi szaksajtóig tárgyaló közönség, a boldogtalanságában ezrével pszichológushoz rohangáló, életkérdéseikre mohón választ kereső városi emberek korában világos, hogy a szerző jól azonosítja a problémahalmazt. Az *utolsó felkelés* nem globalizációkritika, nem is esik a minden sarkon megtalálható nagyokos, méregzöld világmagyarázó csapdáiba. Az állatvilág felkeléséről szóló vízió, a gerillaolvasásra való felszólítás egyedivé és izgalmassá teszi a könyvet, a szerző Karácsony Sándortól Konrad Lorenzen át tengerentúli biohorrorfilmekig terjedő hivatkozás- és forrásbázisa mindenféle olvasónak képes új szintet mutatni.

Már csak az a kérdés, hogy ilyen könyvből következik-e cselekvés. Békés Márton nem titkolt, a több tucatnyi felszólításból, a könyvet felvezető kiáltványból egyértelmű szándéka, hogy igenis következzen. Nehéz ügy. Talán elárulhatom, hogy magam nagy rokonszenvvel olvastam a könyvet, sőt a *Kommentár* 2103/2. számában a világtól hetekre térerő nélküli erdőkbe vonuló cserkészek tevékenységét egyfajta lázadásként írtam le, így sok kapcsolódási pontot találtam *Az utolsó felkelés* gondolataival. Még akkor is, ha kicsit hiányoltam a szerző gondolkodásmódjával amúgy teljes mértékben rokonítható katolikus teremtésvédelemre való utalásokat, de *Az utolsó felkelés*be illett volna a Soulfly zenekar tribal metal-korszakának civilizációt elutasító üzenete (*Primitive* album, *Back to the primitive!*, 2000) is. Ám ezek apróságok.

Az mindenesetre biztos: ha egyszerűen csak azt tapasztaljuk, hogy stencilezett, zöld W betűk jelennek meg Budapest falain, kibelezett és felfordított régi tévékbe ültetett fűtőnövények a körüti ablakokban, a rózsadombi villákból pedig éjjelente nyestek lopják ki ablakon keresztül a frissen vásárolt okostelefonokat, Békés Márton könyve célba ért.